

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

راهنمای تدوین طرح پایان‌نامه و رساله (توضیح مولفه‌های پایان‌نامه و رساله)

عنوان تحقیق: عبارتی است که تصویری واضح از محتوای تحقیق را ارائه می‌کند.

ویژگی‌های عنوان تحقیق

۱. مختصر باشد.
۲. اجمال و ابهام نداشته باشد.
۳. ابعاد اصلی تحقیق را منعکس کند.
۴. با عبارات ادبی (مجاز، استعاره و تشبیه) بیان نشود.
۵. علمی و تخصصی باشد (عامیانه نباشد).
۶. در قالب جمله نباشد.
۷. فارسی باشد (مگر آن‌که واژه انتخابی، اصطلاحی تخصصی باشد که در رشته علمی مربوط رواج دارد).
۸. در صورتی که صرفاً یک بعد یا ابعاد مشخصی از موضوع مد نظر است، با تعابیری مانند «نقد، بررسی، طراحی، تبیین و ...» آن بعد یا ابعاد مشخص شود. (در صورتی که از این تعابیر استفاده نشود پیش فرض این است که باید به همه ابعاد موضوع پرداخته شود)
۹. از عطف واژگان مترادف بر هم پرهیز شود.
۱۰. صرفاً بیانگر یک موضوع یا مسئله پژوهشی باشد و دو یا چند موضوع متمایز (هر چند مرتبط) بر هم عطف نشود.

واژگان کلیدی: واژگانی هستند که دارای بار معنایی مشخص بوده و نقش اساسی در تحقیق داشته و می‌توانند واسطه‌ای برای انتقال به مطالب اصلی تحقیق

باشند. تعداد کلید واژه‌ها ۵ تا ۷ عدد است.

راه‌کارهای گردآوری واژگان کلیدی:

۱. واژه‌ای که در عنوان تحقیق یا پرسش اصلی به کار رفته است.
۲. اصطلاحی فنی و تخصصی که ارتباطی تنگاتنگ با موضوع تحقیق دارد.
۳. نام متفکری است که دیدگاه او، محور بررسی‌های تحقیق است.
۴. عنوان یک نظریه، رویکرد یا مسأله علمی که مرتبط با تحقیق است.
۵. نام یک اثر علمی است که محتوای آن محور بررسی‌های تحقیق است.

بیان مسأله: در بیان مسأله، موضوع اصلی تحقیق و مسأله‌ای که تحقیق به آن می‌پردازد از جهت مفاهیم به کار رفته در آن، ارتباط آنها با یکدیگر، ارتباط با

مفاهیم مشابه، ابعاد مسأله و بعدی که مشخصاً در تحقیق به آن پرداخته می‌شود توضیح داده می‌شود.

نکته‌هایی درباره بیان مسأله:

۱. مسأله تحقیق باید نتیجه یک دغدغه و مشکل واقعی (علمی یا عملی) محقق باشد. در فرآیند بیان مسأله این مشکل واقعی باید به صورت یک مسأله تحقیقی بیان شود. (ضمن اشاره به مشکل مسأله تحقیقی که پاسخ به آن می‌تواند در مسیر حل مشکل قرار گیرد توضیح داده می‌شود)
۲. در بیان مسأله ابتدا باید مشکل واقعی توضیح داده شود و مشخص شود با حل کدام مسأله علمی می‌توان در مسیر حل آن مشکل واقعی گام برداشت. در ادامه مفاهیم اصلی مرتبط با مسأله علمی با ارجاع به منابع اصلی تعریف می‌شوند. سپس سوالات و ابهاماتی که در خصوص مفاهیم اصلی و ارتباط آنها با

هم و با دیگر مفاهیم وجود دارد بررسی می‌شود.

۳. پس از انجام مراحل قبل، در یک مسیر حرکت از کل به جزء یا از عام به خاص، جایگاه دقیق مساله اصلی تحقیق در میان مسائل مشابه مشخص می‌شود. (این مساله تحقیق در ذیل چه مسائلی قرار دارد و در کنار کدام مسائل باید به آن پرداخت) سپس ابعاد و منظرهای مختلف مساله تحقیق بیان شده و بعد و منظر خاصی که مد نظر تحقیق است، تبیین می‌شود.
۴. بیان مساله نباید منحصر به توضیح مفاهیم شود و لازم است در طی آن مساله پژوهش روشن شود.
۵. محقق محترم باید دقیقاً بیان کند که در این تحقیق چه کاری قرار است انجام بگیرد.

پیشینه تحقیق: در پیشینه تحقیق مدارک و اسناد علمی مرتبط با موضوع و مسأله تحقیق ارزیابی و بررسی می‌شود.

روش ارائه پیشینه تحقیق:

۱. فهرستی توصیفی از منابع و مدارک علمی مرتبط با موضوع به ترتیب میزان ارتباط با موضوع از کم به زیاد ارائه می‌شود. (در ارائه آثاری که به یک مقدار با موضوع مرتبط هستند، ترتیب زمانی رعایت می‌گردد).
۲. گزارشی اجمالی از مباحث اثر که به پرسش اصلی یا فرعی تحقیق مربوط است، ذکر می‌شود. و در صورت امکان منابع گونه‌شناسی شود.
۳. محتوای مباحث مربوط به صورت فشرده ارزیابی می‌شود. برای ارزیابی منبع مذکور نخست نقاط مثبت آن بیان می‌گردد و سپس نقاط ضعف آن ذکر می‌شود. (اثر مذکور تا چه اندازه به این پرسش پرداخته و آیا در پاسخ‌گویی به پرسش اصلی موفق بوده است؟)
۴. جنبه‌های تشابه و تفاوت آثار ارزیابی شده با تحقیق حاضر تبیین می‌شود.
۵. در نهایت بیان می‌شود که آثار قبلی اعم از کتاب، مقاله و پایان‌نامه‌ها چه خلل و کاستی‌هایی دارند که لازم است پژوهش جدیدی برای رفع آن خلأها صورت بگیرد.

ضرورت تحقیق: در ضرورت تحقیق دلایلی که نشان دهد انجام این تحقیق امری لازم است، تبیین می‌شود.

نکته‌هایی درباره ضرورت تحقیق:

۱. فقدان تحقیق علمی درباره موضوع خاص تحقیق می‌تواند یکی از ادله ضرورت تحقیق باشد.
۲. ضعف تحقیق‌های قبلی دلیل دیگر ضرورت تحقیق است.
۳. ممکن است تفاوت رویکرد تحقیق حاضر نسبت به تحقیقات قبلی و اهمیت این رویکرد خاص، انجام این تحقیق را ضروری کرده باشد.
۴. ضرورت تحقیق درباره یک موضوع با ضرورت آن موضوع متفاوت است. ممکن است یک موضوع بسیار با اهمیت باشد؛ اما به جهت اینکه درباره آن تحقیقات زیادی انجام شده یا به این دلیل که تحقیق درباره آن نتیجه‌ای ندارد، تحقیق درباره آن موضوع ضرورتی نداشته باشد.

هدف تحقیق: مقصد و غایتی علمی است که تحقیق برای دست یافتن به آن غایت انجام می‌شود.

نکته‌هایی درباره هدف تحقیق

۱. اگرچه غایت هر تحقیق پاسخ دادن به سوال تحقیق است؛ اما در بیان هدف تحقیق باید مشخص شود که پاسخ به سوال در چه قالبی بیان می‌شود و چه نتیجه علمی بر آن مترتب است. مثلاً ممکن است پاسخ به سوال در قالب ارائه یک نظریه باشد که بر اساس آن نظریه، یک موضوع به شکل جدیدی تحلیل می‌شود.
۲. تفاوت هدف تحقیق با ضرورت در این است که ضرورت تحقیق امری موجود است که انجام تحقیق را لازم کرده است، اما هدف تحقیق امری مفقود

است که در نتیجه تحقیق حاصل می‌شود.

۳. شکل ارائه تحقیق یا محصول آن با هدف تحقیق تفاوت دارد؛ بنابراین تولید مقاله، کتاب یا پایان‌نامه نمی‌تواند هدف تحقیق باشد.
۴. در صورتی که تحقیق جنبه کاربردی داشته باشد می‌توان در ضمن بیان هدف تحقیق، به کاربردهای آن اشاره کرد.
۵. با توجه به هدف نوع تحقیق تفاوت دارد. هدف در مطالعات بنیادین توسعه و تعمیق دانش است. در مطالعات تجربی هدف ممکن است آزمون فرضیات پیشین باشد. در مطالعات کاربردی گاهی هدف کشف علت خاص یا ارائه راهکار و امثال آن است. در مطالعات فراتحلیلی هدف اطلاع‌یابی از کم و کیف تحقیقات پیشین است.

پرسش اصلی تحقیق: پرسش اصلی جامع‌ترین مسأله‌ای است که محقق با انجام تحقیق در صدد یافتن پاسخی برای آن است. پرسش اصلی معمولاً جمله‌ای سوالی و هماهنگ با عنوان تحقیق است.

پرسش‌های فرعی تحقیق: پرسش‌های فرعی مسائل جزئی‌تری است که پاسخ به پرسش اصلی منوط به پاسخ‌گویی به آنها است. نکته‌هایی درباره پرسش‌های فرعی:

۱. پرسش‌های فرعی ممکن است مربوط به اجزاء اصلی مفاهیم موجود در پرسش اصلی، جزئیات آنها، ابعاد آنها و ... باشد.
۲. ممکن است پاسخ به پرسش اصلی، منوط به پاسخ به پرسش‌های فرعی متعددی باشد؛ لذا برای این که پرسش‌های فرعی از حد متعارف (۴ یا ۵ پرسش) زیاده‌تر نباشد تنها پرسش‌هایی به عنوان پرسش فرعی انتخاب می‌شود که ارتباط مستقیم با پرسش اصلی دارند.
۳. پرسش فرعی با مبانی نظری تحقیق متفاوت است. مبانی نظری تحقیق مربوط به سؤالاتی است که برای پاسخ به پرسش اصلی مورد نیاز است؛ اما در پیشینه تحقیق (تحقیقات قبلی مربوط به تحقیق حاضر) به آن پاسخ داده شده و در فصل مبانی نظری گزارش می‌شود. در حالی که پرسش فرعی سوالی است که دست یافتن به پاسخ آن در خود تحقیق دنبال می‌شود.
۴. حتی المقدور در طرح پرسش‌های فرعی نظم و ترتیب منطقی میان آنها رعایت می‌شود.
۵. پرسش‌های تحقیق یک به یک و در قالب جملات پرسشی ذکر می‌شوند و نباید دو یا چند پرسش بر هم عطف شوند.
۶. پرسش‌های تحقیق باید به گونه‌ای مطرح شوند که پاسخ آنها تفصیلی باشد. لذا سؤالاتی که پاسخ کوتاه دارند (بله یا خیر یا پاسخ تک کلمه) برای پرسش تحقیق مناسب نیست.

پاسخ به پرسش‌ها: حدس‌ها و گمان‌های اولیه است که محقق با توجه به بررسی‌هایی که تا کنون انجام داده، به آنها رسیده است.

نکته‌هایی درباره پاسخ پرسش‌ها:

۱. پاسخ به پرسش الزاماً همان فرضیه تحقیق نیست؛ لذا حتی در تحقیقات اکتشافی که فاقد فرضیه (قابل اثبات و رد) هستند، باید بر اساس مطالعات و اطلاعات قبلی محقق درباره موضوع، پاسخی اجمالی به سؤالات داده شود.
۲. پاسخ به سؤالات باید نتیجه بررسی اولیه محقق باشد؛ لذا بدون انجام بررسی اولیه نمی‌توان به پاسخ سؤالات دست یافت.
۳. پاسخ به سؤالات ممکن است به صورت احتمالی و فرضی ارائه شود و ضرورتی ندارد که در متن تحقیق هم دقیقاً همان پاسخ حاصل شود.
۴. پاسخ به سؤالات بیانگر میزان بررسی و تحقیق طراح است؛ لذا باید در ارائه آن دقت کافی اعمال شود.

روش تحقیق: در روش تحقیق چگونگی انجام مراحل مختلف تحقیق حاضر شامل گردآوری اطلاعات، ارزیابی اطلاعات، و تحلیل و داوری درباره آنها تبیین می شود.

نکته‌هایی درباره روش تحقیق:

۱. در بیان روش تحقیق، بیان شیوه مراحل مختلف تحقیق (گردآوری اطلاعات، ارزیابی و تحلیل اطلاعات، داوری) از یکدیگر متمایز گردد.
۲. در صورتی که روش تحقیق در بخش‌های مختلف متفاوت است، روش تحقیق متناسب با هر بخش به خوبی توضیح داده شود.
۳. در صورتی که روش‌های مختلفی برای انجام برخی از بخش‌های تحقیق وجود دارد ولی محقق روش خاصی را برگزیده، دلیل انتخاب روش مذکور را بیان کند.
۴. در بیان روش تحقیق به صرف ذکر عنوان روش (مثلا روش توصیفی یا روش اجتهادی یا روش تحلیل محتوا) اکتفا نشود و علاوه بر توضیح اجمالی آن روش، شیوه تطبیق آن روش در تحقیق حاضر و دلیل تناسب روش با موضوع تحقیق نیز توضیح داده شود.
۵. در تحقیقات میدانی که مبتنی بر کارهای آماری است لازم است جامعه آماری، نمونه آماری، روش نمونه‌گیری، شیوه تحیل آماری و ... مشخص شود.

ساختار تحقیق: در ساختار تحقیق، چینش و نظام فصل‌ها و زیرفصل‌های تحقیق به صورت درختی نشان داده می شود.

نکته‌هایی درباره ساختار تحقیق:

۱. برای بیان درختی ساختار، مناسب است پس از عنوان فصل‌ها شماره گذاری استفاده شود.
۲. پایان نامه معمولا در ۴ یا ۵ فصل تنظیم می‌شود و در فصل اول به بیان کلیات و مفاهیم پرداخته می‌شود.
۳. در بیان ساختار تحقیق از یک سو نباید به ذکر عناوین فصل‌ها اکتفا شود و از سوی دیگر نباید سطوح متعدد زیرفصل‌ها ذکر گردد. (سطح مناسب دو یا سه سطح است.)

منابع تحقیق: در منابع تحقیق، فهرستی از منابعی که در تهیه طرح از آنها استفاده شده و همچنین مهم‌ترین منابعی که در انجام تحقیق از آنها استفاده خواهد شد، ارائه می‌شود.

نکته‌هایی درباره منابع تحقیق:

۱. در منابع حتی‌المقدور از منابع اصلی و دست اول استفاده شود مگر اینکه نکته‌ای و مطلبی در منابع دست دوم وجود داشته باشد که در منابع دست اول موجود نباشد.
۲. اگر نام کتاب یا مقاله‌ای در فهرست منابع آورده می‌شود باید منابعی باشند که محقق در طول تحقیق از آنها استفاده کرده و در متن به آنها ارجاع داده باشد وگرنه ذکر منابع بدون استفاده از آنها در فرآیند تحقیق و تدوین پایان‌نامه و رساله، یک نقیصه محسوب شده و آشکار شدن آن ممکن است پیامد منفی داشته باشد.
۳. مشخصات منابع بر اساس استاندارد کتاب شناختی و به ترتیب الفبا ذکر شود.
۴. منابعی که در تهیه طرح به آنها ارجاع شده باید در فهرست منابع ذکر شود.
۵. در منابع تحقیق باید کتب فارسی و عربی از کتب لاتین تفکیک شود. هم‌چنین کتب، مقالات و پایان‌نامه‌ها نیز از یکدیگر تفکیک شوند.
۶. فهرست منابع به این صورت تنظیم شود: نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، نام کتاب، نام مترجم، ناشر، محل نشر سال نشر
۷. منابعی که در پیشینه آمده در فهرست منابع آورده شود.